

KS. JERZY STEFAŃSKI

LITURGIA V PIELGRZYMKI PAPIEŻA JANA PAWŁA II DO POLSKI (31 V – 10 VI 1997)

1. Przygotowanie dalsze

Jeszcze przed ostatecznymi ustaleniami programu V Pielgrzymki Ojca Świętego do Polski, Konferencja Episkopatu Polski podczas 281 zebrania plenarnego w Warszawie, dnia 7 lutego 1996 r. powołała komisję Konferencji Episkopatu Polski ds. Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski w roku 1997. Przewodniczącym został ks. abp H. Muszyński, jego zastępcami: ks. bp T. Pieronek — sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski oraz ks. bp J. Chrapek CSMA. Ponadto utworzono trzy komisje: ds. porządkowych (ks. R. Pollak SJ, ks. M. Subocz), ds. kontaktów z mediami (ks. A. Koprowski SJ, M. Przekiszewski) oraz ds. liturgicznych (ks. J. Stefański).

W marcu 1996 r. na jednym z szeregu organizacyjnych spotkań w siedzibie Sekretariatu Episkopatu „odpowiedzialny krajowy” za sprawy liturgiczne V Pielgrzymki przekazał *Ogólne zasady liturgiczne dotyczące celebracji papieskich*. W oparciu o instrukcje celebracyjne przekazane przez Mistrza Ceremonii Papieskich Mons. P. Mariniego w czasie poprzednich pielgrzymek Jana Pawła II do Polski, wspomniane *Ogólne zasady* (na 5 stronach) zawierały standardowe wskazania dotyczące miejsca celebracji (np. kryteria zabudowy podium — przestrzeni celebracji, usytuowanie i wymiary ołtarza, tronu papieskiego, miejsc dla koncelebransów, kredensu, liczby i usytuowanie mikrofonów itd.), szat liturgicznych, koncelebransów, rozdawania Komunii św., służby ołtarza, czyli tzw. asysty, schematów (typowego i skróconego) nabożeństwa Słowa Bożego oraz kilka ogólnych wskazań wstępnych, np. przypomniano normy mówiące, że miejsca dla autorytetów cywilnych mogą być wyeksponowane, lecz poza przestrzenią celebracyjną. Ustalono równocześnie, że po ostatecznym zatwierdzeniu programu Pielgrzymki przez Ojca Świętego Jana Pawła II, należy do końca czerwca 1996 r. dosłać integralne teksty wszystkich czytań biblijnych papieskich celebracji V Pielgrzymki, i to zarówno na adres „odpowiedzialnego krajowego”, jak też Sekretariatu Episkopatu Polski. W czerwcu 1996 r. owe czytania (czytania dotyczące 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego leżały w kompetencjach odpowiedniej komisji watykańskiej) dostarczono do Sekretariatu Stanu.

Na spotkaniu w Warszawie, w Sekretariacie Episkopatu w dniu 27 września 1996 r. zobowiązano wszystkie (archi-)diecezjalne komisje liturgiczne V Pielgrzymki papieskiej, aby do końca listopada 1996 r. (w praktyce trwało to do końca lutego 1997 r.) dostarczyć kompletne teksty przewidywanej celebracji papieskiej, czyli teksty formularza mszalnego względnie nabożeństwa Słowa Bożego, wraz z tekstami Modlitwy Powszechnej oraz teksty wszystkich innych proponowanych „dodatków” celebracyjnych, np. tekst modlitwy koronacyjnej obrazu (czy posągu) NMP,

teksty obrzędów beatyfikacyjnych czy kanonizacyjnych, teksty poświęceń kamieni węgielnych, krzyży misyjnych itd. Wszystkie teksty liturgiczne pozamszalne należało dostarczyć dodatkowo także w języku włoskim lub po łacinie, aby ułatwić pracę Mons. P. Mariniemu przy rewizji, zatwierdzaniu i redagowaniu tzw. Mszału Papieskiego V Pielgrzymki do Polski. Ponadto „odpowiedzialny krajowy” prosił o dołączenie do tekstów liturgicznych osobnego, krótkiego objaśnienia czy opisu (zarówno w języku polskim, jak też włoskim) niektórych szczegółów celebracyjnych, np. określenie liczebności koncelebransów, uzasadnienie wyboru danego formularza mszalnego, objaśnienie znaczenia danego wizerunku maryjnego (dla diecezji) przewidzianego do koronacji papieskiej itd. Zalecano również na tym spotkaniu, aby teksty liturgiczne związane z 46. Międzynarodowym Kongresem Eucharystycznym znalazły się w Mszałe V Pielgrzymki, a nie w osobnym zestawie tekstów liturgicznych.

Istotnym, roboczym etapem okresu, który dla celów metodologicznych nazwano „przygotowaniem dalszym”, było nadsyłanie tekstów liturgicznych z miejsc planowanych celebracji papieskich na adres Sekretariatu Episkopatu oraz na adres „odpowiedzialnego krajowego”. W międzyczasie Mons. P. Marini wyznaczył termin spotkania z *Responsabile nazionale* (a raczej z tekstami liturgicznymi, który powyższy miał przywieźć) w siedzibie Urzędu Ceremonii Papieskich na dni od 6 do 10 marca 1997 r. Oczywiście do tego czasu nie można było drukować w poszczególnych diecezjach Pielgrzymki jakichkolwiek mszalików czy modlitewników pielgrzymkowych z niezatwierdzonymi jeszcze tekstami liturgii papieskiej. Zresztą nadsyłane teksty z poszczególnych diecezji na adres „odpowiedzialnego krajowego”, jakkolwiek w większości poprawne, wymagały niekiedy uzupełnień, korekt jeszcze przed rewizją w Urzędzie Ceremonii Papieskich. Niekiedy były one zbyt „gorliwe”, zbyt wiele proponowały, a w kilku (nielicznych!) przypadkach niezbyt „doskonałe” (zainteresowani znają szczegóły). Jakkolwiek niniejsze opracowanie zajmuje się liturgicznymi problemami organizacyjnymi w wymiarze całej Pielgrzymki, zasadnicze były oczywiście wszystkie inicjatywy w tej materii realizowane na szczeblu diecezjalnym. Zrozumiałe to przecież, że wszędzie tam, dokąd miał przyjechać Ojciec Święty powołano (archi-)diecezjalne komisje liturgiczne, z licznymi podkomisjami. One to dźwigały na swoich barkach na szczeblu lokalnym cały ciężar różnorodnych spraw związanych z właściwym przygotowaniem godnego i poprawnego przebiegu pielgrzymkowej celebracji (np. przygotowanie odpowiednich tekstów, nabożeństw przygotowawczych, dobranie kilkuset szafarzy rozdawania Komunii św., zabudowa przestrzeni celebracyjnej, dobór i przygotowanie śpiewów liturgicznych itd.).

2. Przygotowanie bliższe

Początek tego etapu wyznaczają decyzje Mistrza Ceremonii Papieskich ustalające ostateczny kształt przyszłego Mszału Jana Pawła II do Polski oraz wszystkich szczegółów celebracyjnych związanych z uprzednio ustalonym już programem tejże wizyty apostolskiej. Powyższe decyzje zostały podjęte po bardzo pracochłonnych, wielodniowych rewizjach wszystkich tekstów liturgicznych V Pielgrzymki w siedzi-

bie Urzędu Ceremonii Papieskich (*Ufficio delle Celebrazioni Liturgiche del Sommo Pontifice*) w Watykanie w dniach 6–10 marca 1997 r. W tych całodziennych pracach, poza Mons. P. Marinim, „odpowiedzialnym krajowym” (*Responsabile nazionale*) udział brali: ks. P. Ptasznik z Sekretariatu Stanu — Sekcja Polska, ks. A. Nocoń z Kongregacji Kultu Bożego oraz oczywiście współpracownicy Mons. Mariniego z jego Urzędu. Rewizji podlegało każde zdanie tekstu, każdy szczegół celebracyjny. O ogromie tychże prac niech zaświadczy ich owoc w postaci tzw. Mszału V Pielgrzymki o objętości 372 stron! Dla wielu propozycji diecezjalnych, w sumie przecież szlachetnych i pod każdym względem celebracyjnie poprawnych, była to także *via purgativa*, gdyż trzeba było z obiektywnych racji usunąć i „odchudzić” niektóre propozycje celebracyjne. Czasami były to małe korekty obrzędowe (np. stosowanie krótszych formuł modlitewnych, ograniczenie długości psalmu responsoryjnego do trzech zwrotek), czasami dotyczyły przeniesienia niektórych obrzędów na inne miejsce w celebracji czy nawet poza wcześniej proponowany termin (np. koronacje kilku obrazów czy posągów maryjnych zamiast na placu celebracyjnym dokonały się w czasie odwiedzin Jana Pawła II w danej katedrze), niekiedy były to zupełnie nowe redakcje (np. każdorazowe „wprowadzenie” do Credo odczytywane zawsze przez biskupa ordynariusza, nowa redakcja aktu pokutnego w Modlitwie Ekumenicznej), czasem nawet związane było to ze zrezygnowaniem z całej lub częściowej oprawy liturgicznej przewidzianej uprzednio dla określonego spotkania Ojca Świętego z daną grupą wiernych. Istotnym motywem takich „skróków” były zawsze możliwości czasowe przewidywane dla każdej celebracji papieskiej w danym dniu Pielgrzymki. Ponadto Mistrz Ceremonii Papieskich przydzielił każdej eucharystycznej celebracji określoną Modlitwę Eucharystyczną, ustalił kolor szat liturgicznych oraz na koniec wyznaczył termin prób generalnych w Polsce w miejscu każdej celebracji papieskiej (tzw. *Sopralluogo*) na dni 13–21 maja 1997 r. Organizacja powyższego *Sopralluogo* w Polsce spoczywała na „odpowiedzialnym krajowym”

W dniu 18 marca 1997 r. odbyło się w gmachu Seminarium Prymasowskiego w Gnieźnie spotkanie (archi-)diecezjalnych odpowiedzialnych za liturgię papieską V Pielgrzymki. Wszyscy zainteresowani zostali kolejno szczegółowo poinformowani o ostatecznych ustaleniach celebracyjnych Mons. P. Mariniego dotyczących zarówno tekstów, jak też obrzędów celebracji. Otrzymali oni ponadto pisemną instrukcję na temat sposobu przeprowadzania „prób generalnych” przez Mistrza Ceremonii Papieskich. Instrukcja ta zawierała wykaz osób funkcyjnych, z którymi chciał się spotkać Mons. Marini, zestaw materiałów pomocniczych niezbędnych na tymże zebraniu, np. makieta-plan ołtarza, jego otoczenie, podział najbliższych sektorów, usytuowanie tzw. namiotów eucharystycznych względnie małych autobusów pełniących rolę „ruchomego tabernakulum”, wykaz miejsc, które trzeba nawiedzić i sprawdzić (zakrystia Ojca Świętego, pozostałe zakrystie dla orszaku papieskiego i dla koncelebransów, miejsca dla asysty, dla komentatora itd.). Owa instrukcja wymieniała także ilość i funkcje poszczególnych członków asysty papieskiej. Dokładnej orientacji w tej materii służył dostarczony zainteresowanym odpowiedzialnym

specjalny 12-stronicowy zeszyt. Na omawianym spotkaniu szczególnie dużo uwagi poświęcono dobremu zorganizowaniu rozdawania Komunii św., zabezpieczeniu odpowiedniej ilości szafarzy, ich roli w czasie „papiejskiej” Mszy św., stroju, zachowania się, a także organizacyjnego przemyślenia sposobu przyjmowania Komunii św. przez większą liczbę koncelebransów (nawet ponad 1000), biorąc pod uwagę, że zasadniczo na przyjęcie Komunii św., zarówno z rąk Ojca Świętego, jak też przez wszystkich wiernych przewiduje się ok. 15 minut. Zobowiązano równocześnie „odpowiedzialnego krajowego” aby przygotował odpowiednią instrukcję *in proposito* i dostał ją zainteresowanym (zrealizowano to na początku maja). Podczas kilkugodzinnego omawiania i dopracowywania szczegółów przygotowania liturgii V Pielgrzymki dużą fachową pomocą służył ks. dr K. Krajewski z Łodzi, poprzednio długoletni współpracownik Mons. P. Mariniego w czasie swoich studiów liturgicznych na *Anselmianum* w Rzymie.

Na próby generalne przyleciał Mons. P. Marini w dniu 13 maja 1997 r. Owe *Sopralluogo* Mistrza Ceremonii Papiejskich są zwyczajną praktyką stosowaną przed każdą pielgrzymką Ojca Świętego do danego kraju. Wspomniane próby, w których Mons. Mariniemu towarzyszyli ks. J. Stefański i ks. K. Krajewski, odbyły się we wszystkich miejscach przyszłej celebracji papiejskiej, w miarę możliwości na przestrzeni celebracyjnej, o ile była, oczywiście, już zbudowana, a nie w fazie powstawania. Schemat przeprowadzania „prób” był zgodny z instrukcją, z którą zainteresowani zapoznali się na spotkaniu w Gnieźnie w dniu 18 marca. Ćwiczenia przygotowujące określoną Mszę św. były oczywiście bardziej czasochłonne (każdorazowo do prawie 4 godzin) aniżeli odnoszące się do różnorodnych form nabożeństwa Słowa Bożego. W tych ostatnich przypadkach wystarczała czasami sama wizja lokalna. Bardzo obszerny program V Pielgrzymki uzasadniał „służbowy” pobyt Mons. P. Mariniego w Polsce aż do 21 maja 1997 r. Równocześnie z wizją lokalną danego miejsca celebracji papiejskiej dokonywano korekty „szczotek” Mszału V Pielgrzymki, które sukcesywnie telefaksem były dosyłane do Urzędu Mistrza Ceremonii, aby na czas zdążyć z planowanym wydrukowaniem przez Tipografia Vaticana około 600 egzemplarzy owego Mszału.

3. Przebieg liturgii V Pielgrzymki

Celebracje liturgiczne, którym przewodniczył Ojciec Święty Jan Paweł II w czasie swojej V Pielgrzymki do Polski w dniach 31 V–10 VI 1997 r. (najdłuższej z dotychczasowych) miały kilka punktów ciężkości.

Pierwsza grupa tematyczna celebracji związana była z 46. Międzynarodowym Kongresem Eucharystycznym we Wrocławiu, z jubileuszem tysiąclecia męczeńskiej śmierci św. Wojciecha w Gnieźnie oraz jubileuszem 600-lecia Wydziału Teologicznego w Krakowie.

Celebracje związane z Kongresem Eucharystycznym otworzyło nabożeństwo eucharystyczne w Katedrze (31 V), z adoracją, homilią i błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem. Po nabożeństwie, w bocznej nawie odbył się krótki, dodatkowy obrzęd (*nihil dicendo*) koronacji obrazu „Matki Adorującej”, czczonej

w Katedrze. W tym samym dniu wieczorem w Hali Ludowej miała miejsce Wielka Modlitwa Ekumeniczna. Poza oczywistymi „ekumenicznymi” powitaniami, nabożeństwo to obejmowało akt pokutny (odprawiony przez delegatów trzech Kościołów chrześcijańskich, a wzorowany na celebracji ekumenicznej w Katedrze w Rydze w dniu 8 IX 1993 r., której również przewodniczył Jan Paweł II), czytania, homilię, Modlitwę Powszechną oraz obrzędy zakończenia z Modlitwą Pańską, odrzędem znaku pokoju (w którym spontanicznie, „poza-obrzędowo”, wszyscy zaproszeni przedstawiciele różnych religii i wyznań także pozachrześcijańskich, wymienili znak pokoju z Ojcem Świętym) oraz końcowe, tzw. Aaronowe błogosławieństwo. Zrozumiałe również, że wiele elementów tego nabożeństwa ze względu na międzynarodowych uczestników, wykonano w kilku językach.

Punkt ciężkości 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego spoczywał na *Statio Orbis*, czyli na papieskiej Mszy św., która wieńczyła powyższy Kongres. Pomimo międzynarodowego charakteru celebracji (zob. różnojęzyczne teksty czytań oraz Modlitwy Powszechnej), większość tekstów liturgicznych (np. akt pokutny, euchologia mniejsza, stałe śpiewy liturgiczne itd.) ze względu na zdecydowaną większość polskich uczestników liturgii była wykonywana w tym języku. Błogosławieństwo końcowe, ze względu na niedzielę, poprzedzała zwyczajowa papieska modlitwa Anioł Pański. W omawianej celebracji warta zauważenia była bardzo liczna koncelebra zarówno księży kardynałów i biskupów (ok. 300), jak też pozostałych kapłanów (ponad 1000!) organizacyjnie sprawnie przeprowadzona.

Do tej pierwszej grupy tematycznych celebracji należy zaliczyć jubileusz tysiąclecia męczeńskiej śmierci św. Wojciecha — głównego Patrona Polski. Celebracyjnie zaznaczył to Ojciec Święty podwójną celebracją w dniu 3 czerwca w Gnieźnie. Najpierw Jan Paweł II odwiedził relikwie św. Wojciecha, pomodlił się przy nich, poświęcił nowy ołtarz, nowy grobowiec Męczennika oraz Konfesję nad grobowcem, wzorowaną na watykańskiej Konfesji św. Piotra. Ponadto w uproszczonym rycie dokonał koronacji obrazu Matki Bożej Pocieszenia — Pani Gniezna z kościoła OO. Franciszkanów, obrazu Maryi Dziewicy — Pocieszycielki Strapionych z Miedznej, figury Matki Bożej z Korsz, figury Matki Bożej Bolesnej ze Skulska oraz poświęcił szereg innych przedmiotów kultycznych (np. ikonę św. Wojciecha z Kaliningradu, kamienie węgielne dla nowych kościołów itd.). Główny jednak akcent uroczystości jubileuszowych związany był z celebracją eucharystyczną sprawowaną na pięknie i na trwale już przygotowanym zboczach wzgórza placu przed katedrą. W samej celebrze mocno wyeksponowany był motyw misyjny i ewangelizacyjny charakteryzujący przecież dziedzictwo św. Wojciecha. Rozpoznawane było to nie tylko w obecności siedmiu prezydentów ościennych państw, ile raczej w trzech „dodatkach” celebracyjnych. Kolejno dotyczyło to najpierw obrzędu Przekazania Ewangelii (Traditio Evangelii) w postaci wręczenia przez Ojca Świętego przedstawicielom młodego pokolenia ksiąg Biblii, aby ono „z radością wniosło w trzecie tysiąclecie Dobrą Nowinę o Zbawieniu i kontynuowało rozpoczęte dzieło św. Wojciecha” (z obrzędu). Po homilii, w dialogu z Ojcem Świętym, uczestnicy odnowili chrzcielne zobowiązania wyznawania wiary, aby „było ono przedłużeniem wiary

naszych Ojców...” (z obrzędu). W tym samym ewangelizacyjno-misyjnym charakterze jubileuszu rozpoznajemy poświęcenie i przekazanie świeckim i duchownym przedstawicielom misjonarzy krzyży misyjnych, aby idąc „do krajów, do których zostaną posłani ... podtrzymywali misję i posłannictwo św. Wojciecha i przedłużali tysiąclecie chrztu naszych przodków” (z obrzędu).

Trzecim mocnym akcentem celebracji V Pielgrzymki Jana Pawła II, które zalicza się do głównych motywów tegorocznej wizyty apostolskiej, były obchody 600-lecia najstarszego w Polsce Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, erygowanego przez papieża Bonifacego IX w 1397 r. na prośbę świętej (dzisiaj) Jadwigi Królowej. Owo nabożeństwo Słowa Bożego było także okazją do spotkania Ojca Świętego ze światem nauki z całej Polski. Była to zarazem *sui generis* rewizyta Papieża, którego wcześniej (styczeń 1996 r.) uroczystie i oficjalnie nawiedzili w Watykanie rektorzy wyższych uczelni naszego kraju. Nabożeństwo miało miejsce w kolegiacie św. Anny (kościół akademickim). Znajdują się tam relikwie św. Jana z Kęt (†1473), swego czasu profesora Wydziału Teologicznego. Obrzęd przewidywał zatem także uczczenie relikwiarza tego świętego.

Druga „tematyczna” grupa celebracji V Pielgrzymki związana jest z kultem maryjnym oraz kultem świętych. Pierwszy nurt, maryjny, jakże obecny na wszystkich etapach dziejów naszej Ojczyzny, w czasie samej Pielgrzymki rozpoznajemy przede wszystkim w nawiedzeniu kaplicy jasnogórskiego Sanktuarium oraz nabożeństwie Słowa Bożego na wałach klasztoru. Ten nurt maryjnej duchowości obecny był w Legnicy w czasie Mszy św. z formularzem o NMP Matce Łaski Bożej i pełnym obrzędem koronacyjnym XIII-wiecznego obrazu maryjnego z Krzeszowa o tym samym tytule. Należy tu także dołączyć szereg dalszych koronacji oraz „maryjnych” poświęceń, m.in. poświęceń trzech statuł Matki Bożej Fatimskiej na Krzeptówkach (Zakopane) dla trzech kościołów byłego ZSRR (dla Moskwy, Karagandy i Weth), nałożenie korony (Kraków-Błonie) na obraz Matki Bożej Zwycięskiej z Kozielska, patronki prześladowanych na Wschodzie, koronacje (Krosno) obrazu Matki Bożej z Jaślisk, Wielkich Oczu i Piety Haczowskiej. Ponadto Jan Paweł II dokonał poświęcenia kilku innych koron maryjnych. Oczywiście główną celebracją maryjną było nabożeństwo różańcowe. Ponieważ przypadało ono w pierwszą sobotę miesiąca (7 VI), zgodnie z rzymską tradycją było ono transmitowane przez Radio Vaticana na cały świat. Miało ono też zresztą strukturę owego watykańskiego nabożeństwa: czytania biblijne przeplatane „dziesiątkami” łącznie z homilią i błogosławieństwem papieskim. Modlitwa różańcowa miała miejsce w Ludźmierzu. Na podium ołtarzowym stała figura Matki Bożej Ludźmierskiej, zwanej też Gaździną Podhala, której kult sięga roku 1400 (już trwają przygotowania na 600-lecie jej kultu, których finał przypadnie na rok 2000). Ciekawostką było, że uczestnicy-górale nauczyli się łacińskiego tekstu „Zdrowasiek”. Wśród celebracji o treści maryjnej można by wymienić także „konsekrację” kościoła Matki Boskiej Fatimskiej na Krzeptówkach (7 VI).

Celebracje odnoszące się wprost do kultu świętych to dwie kanonizacje oraz dwie beatyfikacje. Po raz pierwszy na ziemi polskiej Ojciec Święty ogłosił świętymi

dwóch przedstawicieli naszego narodu: bł. Jadwigę Królowę oraz bł. Jana z Dukli. Pomimo dużego upływu czasu od ich "narodzin dla nieba" (bł. Jadwiga zm. 1399, bł. Jan zm. 1484), sława ich wyjątkowego życia nie zanikła. Obrzęd kanonizacji, zgodnie z tradycją liturgiczną, miał miejsce po akcie pokutnym, ze wszystkimi swoimi zwykłymi elementami rytualnymi, jak: postulacja o kanonizację wypowiedziana przez Prefekta Kongregacji, odczytanie życiorysu błogosławionej (-ego), śpiew litanii do Wszystkich Świętych, proklamacja formuły kanonizacyjnej przez Ojca Świętego, procesja z relikwiami i złożenie ich w pobliżu ołtarza, podziękowanie Prefekta Kongregacji za dokonaną kanonizację łącznie z petycją do Ojca Świętego o wydanie stosownego dokumentu Stolicy Apostolskiej o zaistniałym fakcie kanonizacji. Pocałunek pokoju wymieniony z Ojcem Świętym przez wspomnianego Prefekta, Biskupa miejsca oraz Postulatora kończył obrzęd kanonizacji.

W tym nurcie liturgicznych obchodów ku czci świętych znajdują się także dwie beatyfikacje, nieprzypadkowo dokonane przez Ojca Świętego w ramach jednej, wspólnej celebracji (zob. Msza św. w dniu 6 czerwca w Zakopanem). Obydwie bowiem beatyfikowane Służebnice Boże żyły nie tylko w XX wieku, lecz także główna ich apostołska działalność dedykowana była najbardziej potrzebującym: bł. Bernardyna Jabłońska († 1940), współzałożycielka Sióstr Albertynek opiekowała się bezdomnymi i najbardziej opuszczonymi, natomiast bł. Maria Karłowska († 1935), założycielka Zgromadzenia Sióstr Pasterek widziała swój główny charyzmat w poświęceniu się dziewczętom zagubionym moralnie.

Obecność Ojca Świętego w Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Krakowie (7 VI) i modlitwa przy relikwiach bł. Faustyny Kowalskiej, poświęcenie nowego pomnika św. Wojciecha w Gnieźnie (2 VI) i modlitwa w katedrze przed tumbą św. Wojciecha (3 VI), modlitwa przy Konfesji św. Stanisława Męczennika i przy sarkofagu św. Jadwigi Królowej (Wawel, 9 VI), modlitwa przy relikwiach św. Jana z Dukli i spotkanie z wiernymi przed klasztorem OO. Bernardynów (9 VI) — wpisuje się również w charakterystyczny „hagiograficzny” wymiar omawianej Pielgrzymki.

V Pielgrzymka Ojca Świętego zawierała również, jak nigdy dotąd, szereg wątków o charakterze osobistym, choć nie zawsze wprost rozpoznawalnym „z zewnątrz”. Dotyczyło to głównie celebracji „krakowskich”, obejmujących przecież w sumie prawie jedną trzecią wszystkich spotkań Papieża z wiernymi. Taki charakter miała dedykacja („konsekracja”) kościoła Matki Boskiej Fatimskiej na Krzeptówkach (7 VI), który został zbudowany jako dziękczynne votum za cudowne ocalenie życia Ojca Świętego po zamachu na Placu Św. Piotra w Rzymie właśnie w dniu 13 maja (rzeczywisty i symboliczny dzień objawień NMP w Fatimie). Spotkanie w kościele św. Jadwigi (9 VI) przypominało, że ta parafia została erygowana w 1971 r. przez ówczesnego Metropolitę krakowskiego kard. K. Wojtyłę i jako pierwsza w Polsce nosiła tytuł bł. Jadwigi Królowej. Najbardziej osobisty charakter miała Msza św. z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa Jana Pawła II. W tej samej kaplicy Katedry wawelskiej, w krypcie św. Leonarda, gdzie przed 50 laty (2 XI 1946) sprawował swoją Mszę św. prymicyjną, Ojciec Święty w gronie najbliższych

odprawił Mszę św. z formularzem o Jezusie Chrystusie Najwyższym i Wiecznym Kapłanie. Z pozaliturgicznych „papieskich” wątków osobistych V Pielgrzymki wymienić można ponadto modlitwę przy grobie rodziców na Cmentarzu Rakowickim oraz odwiedziny w krakowskim Instytucie Jana Pawła II przy ul. Kanoniczej.

Podsumowując, raz jeszcze chcemy podkreślić bardzo pracowity i sprawny wysiłek wszystkich diecezjalnych i zakonnych „służb liturgicznych” V Pielgrzymki (*pro competencia rei* tylko na temat tego rodzaju „służb” możemy zabierać głos). Bardzo pomocne były drukowane wszędzie specjalne „Mszaliki papieskie” zawierające wszystkie teksty liturgiczne wraz z towarzyszącymi śpiewami (oraz innymi użytecznymi wiadomościami) dotyczącymi określonej celebry, której przewodniczył Ojciec Święty.

Na koniec kilka obserwacji, może nawet ewentualnych życzeń „na przyszłość”. Z pewnością zupełnie zbędne są jakiegokolwiek komentarze liturgiczne w czasie sprawowania Mszy św., z jednym może wyjątkiem dotyczącym objaśnień na temat delegacji i symboliki procesji z darami ofiarnymi. Oczywiście same dary ofiarne muszą mieć logiczny związek albo z ofiarą Mszy św. (np. paramenty liturgiczne), albo z misją i posłannictwem Kościoła w świecie. Na pewno nie na miejscu są czysto świecko-muzealne przedmioty niesione przez *dona ferentes*. Komentator może również ewentualnie przypomnieć uwagi porządkowe na temat sprawnej organizacji rozdawania Komunii św. na placu celebracyjnym (choć lepiej te sprawy omówić przed rozpoczęciem Mszy św.).

Trudnym problemem jest zawsze rola chórów i orkiestr w liturgii Mszy św. Wydaje się, że prymat śpiewu ludu w czasie liturgii jest normą nadrzędną. Mistrz Ceremonii Papieskich kilka razy, post factum, delikatnie zauważył, że Główny Celebrans wraz z asystą, na stojąco (!) wyczekiwał, aż koncertowe wykonanie danego *opus* dobiegnie końca. Z drugiej zaś strony zabrakło (w dwóch przypadkach) pewnej elastyczności ze strony chórów, które mogłyby nadal powtórny (potrójny) *Alleluja* towarzyszyć procesji z księgą Ewangelii przemierzającą dużą przestrzeń celebracyjną w kierunku ołtarza Słowa Bożego. Dalej, jeśli już u Mistrza Ceremonii Papieskich znajdowały zrozumienie i wyrozumiałość niektóre potknięcia rytualne asysty wynikające (*per defectum*) z emocji czy napięcia, to już na pewno cieszyły się mniejszym zrozumieniem niektóre (w sumie bardzo wyjątkowe) „dodatki” rytualne (*per excessum*), którymi Mons. P. Marini w ostatniej chwili był zaskoczony.

W sumie jednak te drobne obserwacje w niczym nie umniejszają całościowo bardzo pozytywnego wkładu wszystkich służb liturgicznych w sprawny i poprawny przebieg liturgii wszystkich celebracji papieskich. Potwierdza to również ocena Mistrza Celebracji Papieskich przesłana w dniu 23 VI 1997 r. na ręce Przewodniczącego Komisji Episkopatu ds. Pielgrzymki Jana Pawła II do Polski.